

Kapitola 1

Všechno pro všechny

Před několika lety, poté co jsem napsal knihu *The Celtic World* (Keltský svět), mi přišel dopis od jednoho Američana. Byl, jak psal, alkoholik a trápilo ho to. Uklidnila ho však historka o lásce Keltů k vínu, již vyprávěl starověký spisovatel Athenaios o Galech. Jeho prarodiče byli totiž Kelti ze Skotska, a tím se vše vysvětlovalo: alkoholismus byl součástí jeho „keltskosti“, a on na něj tedy mohl být hrdý. Mnozí čtenáři budou tyto věty považovat jen za neškodnou příhodu a ti, kteří občas přeberou, v nich možná opravdu naleznou určitou útěchu. Jiné čtenáře však tento příklad rozčílí, neboť v něm budou spatřovat jen další důkaz toho, jak keltský mýtus rafinovaně proniká do knih určených široké veřejnosti. Jeden akademik, jenž do tohoto tábora patří, zašel dokonce tak daleko, že prohlásil, že někteří autoři záměrně vkládají do názvů svých knih slovo „keltský“, aby tak zvýšili jejich prodej. A není na tom trocha pravdy? Mám před sebou letáček jednoho knižního klubu, vytištěný na křídovém papíře. Členové

klubu jsou tam vyzýváni, aby se připojili ke „keltské odyseji“, jež jim umožní poznat „krásu a divy ztracené civilizace“. Mají možnost si vybrat ze široké škály titulů spjatých s Kelty, jako například *Tarotový balíček keltské moudrosti*, *Duchovní moudrost keltského světa*, *Keltská stromová věštírna* či *Ozdob své tělo po keltsku*. Chcete-li se po „keltské stezce“ vydat ještě dál, obchody ve vašem městě vám mohou nabídnout keltské šperky či návod, jak uzlováním vytvářet po vzoru starých Keltů umělecká díla. A když nahlédnete do telefonního seznamu v těch oblastech Britských ostrovů, které jsou orientovány směrem k Atlantiku, zjistíte, kolik různých firem poskytuje „keltské“ služby. Keltové jsou opravdu důkladně zakořeněni v našem životě – alespoň tedy z pohledu široké veřejnosti.

Zájem o Kelty má ale ještě další roviny. V současné době zažíváme například renesanci keltské hudby. Neexistuje přesvědčivější důkaz tohoto tvrzení než Festival Interceltic de Lorient (Lorientský mezikeltský festival), který je následovníkem Dudáckého festivalu konaného v letech 1953–70 v Brestu. Pro stejné publikum zde hrají mezinárodně známé skupiny, jako například The Chieftains a Gaelic Storm, i bretaňské hudební hvězdy, jako třeba Alan Stivell. Podle reportáže z pera zpěváka Deneze Prigenta, otištěné v časopise *Carn*, se v roce 2001 festivalu zúčastnilo 500 000 lidí. Festival tak „překonal svou ‚folklornost‘, předal bretaňskou hudbu větrům vanoucím přes oceán a pozval k její oslavě všechny po světě roztroušené příslušníky

velké keltské rodiny“. V oblasti o něco vážnější hudby představují skladby a vystoupení bretaňského pianisty Didiera Squibena, v nichž se mísí kadence a rytmy tradiční lidové hudby s ozvěnami větru a moře, působivý příklad vitality moderní hudby v keltském hávu.

„Keltské“ kulturní akce slouží někdy též politickým či ekonomickým cílům. V roce 1991 se ve slavném benátském muzeu Palazzo Grassi konala pod záštitou vedení tohoto muzea výstava s názvem „Keltové, původ Evropy“. Šlo o velkolepou výstavu artefaktů z doby železné, které byly do Benátek svezeny z celé Evropy. Akci sponzorovala firma Fiat. V překvapivě spletitém úvodním slově, jež bylo zveřejněno v okázalém katalogu výstavy, prezident Palazzo Grassi vysvětloval:

„Touto výstavou chceme vzdát hold jednak nové Evropě, která by nemohla vzniknout, pokud bychom si nebyli plně vědomi její jednoty, a jednak skutečnosti, že kromě římských a křesťanských zdrojů vycházejí kořeny dnešní Evropy z jejího keltského dědictví. Toto dědictví zde nyní mohou všichni vidět.“

Nejasně formulovaný pojem „keltské dědictví“ jako by zde byl použit k tomu, aby sloužil ideálům Evropské unie. Je „keltskost“ v tomto kontextu užita jako metafora, anebo se kdesi v pozadí skrývá nevyslovená víra v existenci keltského etnika a dávno zmizelého věku slavných hrdinů?

„Naše společné keltské dědictví“ bylo, je a nepochybně bude agitačním sloganem mnoha politických hnutí. V roce 1867 formuloval Hersart de La Villemarqué, autor slavných *Barzaz-Breiz* (Písni Bretaně), výzvu, která vedla k uspořádání prvního Mezikeltského kongresu (uskutečnil se v Saint-Brieuc). V té době se Bretonci zoufale snažili uchovat si svůj jazyk a tradice tváří v tvář kulturnímu imperialismu centralizovaného francouzského státu. Villemarquého výzva byla adresována „krajanům ve Walesu, bratrům z Cornwallu a bratrancům z Irska a Skotska“. V roce 2001 se Mezikeltský kongres konal v Rennes a zúčastnilo se ho 200 delegátů, z toho polovina z Bretaně a druhá polovina z „jiných keltských zemí“. Téma kongresu znělo „Historie v keltských zemích dnes – Národ bez paměti je národem bez budoucnosti“.

Výstava v Benátkách v roce 1991 a kongres v Rennes, konaný o deset let později, vycházely z téhož pojmu „Kelt“, avšak jejich poselství bylo značně odlišné. V Benátkách bylo „keltskosti“ využito k posílení víry ve sjednocenou Evropu. V Rennes byla naopak „keltskost“ zdrojem identity a síly pro komunity, jež žijí při Atlantiku a cítí se být ohrožovány centralizačními tendencemi evropských států, zejména pak vlád se sídlem v Londýně, Paříži a Madridu. Kdo má tedy pravdu? A platí vůbec, že jedna strana má pravdu a druhá se mýlí? Anebo máme přijmout názor J. R. R. Tolkiena, který v roce 1963 napsal, že „cokoli je možné za bájného keltského soumraku, který není ani tolik soumrakem

bohů jako spíš soumrakem rozumu“? Přitom je ale třeba mít na paměti, jak v roce 1999 důrazně upozornil významný odborník na keltskou problematiku David Ellis Evans, že Tolkien si svou poznámkou dělal legraci z jistých extrémních lingvistických teorií a nemyslel ji všeobecně.

Keltský přízrak se tedy vznáší nad ledasčím. Od zdobení těla příznačného pro proud New Age po obavy ze ztráty regionální identity, od nedomyšlených pokusů o politickou manipulaci ke zdroji podněcujícímu vznik nové hudby. A keltské žezlo je přitom stále hrdě třímáno v ruce. „Keltskost“ není rozhodně vším pro všechny. Možná, jak prohlásil Simon James ve své knize *The Atlantic Celts: Ancient People or Modern Invention?* (Atlantičtí Keltové: Starobylý národ, nebo moderní výmysl?): „Keltství... v mnoha ohledech dlouho bylo a stále je povolnou ortodoxií zralou k přehodnocení.“

Zhruba v posledním desetiletí se ozvalo hodně hlasů, zejména z řad archeologů, proti modernímu užívání slova Kelt. Některé hlasy jsou rozumné a volají po větší kritičnosti a přesnosti v tomto směru, jiné mají ostřejší tón. K oněm hlasitějším kritikům patří John Collis, který si ve své stati *States without Centres* (Státy bez center) stěžuje na to, že keltská společnost, tak jak ji vykreslují někteří moderní autoři,

„...představuje pouze neuspořádanou směsici informací z různých dob a různých míst, která má mnohdy jen malou hodnotu, pokud jde o pochopení

popisovaných společností. Popisy, anebo spíš karikatury společností nemohou být transponovány v čase a prostoru pod smyšleným pojmem ‚Keltové‘. Samotné užívání pojmů ‚Kelt‘ a ‚keltský‘ je něčím, čemu bychom se měli vyhýbat, neboť to zkresluje naše chápání archeologických dokladů.“

Ve svém příspěvku pro sborník *Los Celtas: Hispania y Europa* varuje před „moderním zpolitizovaným užíváním pojmu ‚Keltové““. Dále tvrdí, že archeologové mají povinnost informovat širokou veřejnost o rovinách, které zůstávají při moderním používání slova „Keltové“ skryty. V této souvislosti existují dvě odlišné, ale navzájem související problematické oblasti. Prvá se týká zejména toho, jakým způsobem jsou charakterizováni a prezentováni staří Keltové. Druhá pak souvisí s pojmem „moderní keltství“. Obě oblasti představují prostor k opodstatněné diskusi.

Druhé z oblastí se věnuje Simon James ve své knize *The Atlantic Celts* (Atlantičtí Keltové). Podstata Jamesových argumentů spočívá v tvrzení, že pojem staří „Keltové Británie a Irská“ je ve své podstatě umělým a novodobým výmyslem“. Jeho kniha obsahuje jen málo informací, které by byly pro archeologa nebo historika neznámé. Avšak autorovy názory, předložené veřejnosti ještě před vydáním knihy, se zdály být šokujícím způsobem nové. Někteří novináři je dokonce prezentovali jako nehorázný útok na decentralizační snahy oblastí s keltskou kulturou. List *Daily Telegraph* z 12. 3. 1998

referoval o tom, že jistí archeologové „rozhořčili ty z obyvatel Skotska a Cornwallu, kteří se sami označují za Kelty. Učinili tak tvrzením, že keltská kultura (tolik propagovaná v týdnech před referendy ve věci decentralizace státní správy ve Walesu a ve Skotsku) je jen historickou ‚fantasy‘“. Mnoho lidí se kvůli tomu pocho-pitelně načepýřilo.

Samotný James vysvětluje své stanovisko umírně-nějším tónem v první kapitole své knihy. Je založeno na dvou základních tezích: „Nikdo v Británii či Irsku se před rokem 1700 neoznačoval za ‚Kelta‘ či osobu ‚keltského‘ původu“ a „Velšané, Skotové, Irové a další národy začaly sebe a své předky označovat za Kelty teprve od 18. století. Pojem ‚ostrovní Keltové‘, minu-losti i současnosti, je moderní interpretací a přeja-tým ‚ethnonymem‘“. Obě tyto základní teze lze přijmout a označit za pravdivé vystižení reálné situace, ovšem s jednou malou, ale nikoli zanedbatelnou výhradou. Ta říká, že první věta by měla znít: „*Není doloženo*, že by se někdo v Británii či Irsku před rokem 1700 označoval za ‚Kelta‘ či osobu ‚keltského‘ původu.“ Ve zbytku knihy jsou tyto teze odůvodňovány a autor zkoumá, jak běž-ně přijímaná představa o existenci keltského Západu vlastně vznikla.

V důsledku toho jsou často kladené otázky typu „Kdy přišli Keltové do Británie a odkud?“ do jisté míry zbytečné. Jak se ale zrodila představa, že muselo dojít k jedné či několika invazím Keltů na Britské ostrovy? K detailům se vrátíme později, avšak stručná odpověď

zní, že tato představa se ve skutečnosti zrodila poté, co vědec a sběratel „starožitností“ Edward Lhuyd vytvořil slovo „keltský“, a to pro skupinu jazyků zahrnující irštinu, velštinu, kornštinu a bretonštinu. V roce 1707 publikoval o těchto jazycích a o tom, co je navzájem spojuje, pojednání ve svém slavném díle *Archaeologia Britannica*. Všiml si rovněž blízké příbuznosti mezi galštinou a irštinou a rovněž mezi velštinou, kornštinou a bretonštinou a snažil se existenci těchto dvou jazykových skupin (později známých jako q-keltská a p-keltská) vyložit po historické stránce. Nejprve se podle něj na Britských ostrovech usadili irští Britové, kteří se sem přesunuli z Galie. Později však byli zatlaceni do severní Británie a Irska, a to druhou vlnou Galů, jež se usadila na jihu a na západě.

Tato teorie z počátku 18. století se stala hnací silou diskusí, které trvají dodnes. Dlouhý život této teorie je vskutku pozoruhodný. Pramení z toho, že jazykovědci a archeologové byli dlouho ochotni navzájem si akceptovat své interpretace. Přesvědčení o jejich pravdivosti získávali tak, že stavěli na teoriích svých kolegů. Tímto způsobem vznikal kruh vzájemně se podporujících tvrzení, jemuž ovšem chyběla kritičnost a pevné základy. Člověk se až diví, kolik hypotéz z počátku 18. století dokázalo zaměstnat vědce na téměř dvě stě let.

A tak se stalo, téměř náhodou a omylem, že obyvatelé Britských ostrovů a Irska začali být označováni za Kelty. Když sir Augustus Wollaston Franks, jeden z kurátorů Britského muzea, vydal v roce 1863 katalog britských

zdobených výrobků z kovu, označil exempláře z doby železné za předměty „pozdně keltské“. Tento termín byl poté užit i v prvním vydání publikace *British Museum Guide to the Antiquities of the Early Iron Age* (Průvodce Britského muzea po památkách z rané doby železné, 1905). V druhém vydání této publikace z roku 1925 však bylo od zmíněné charakteristiky upuštěno, neboť, jak se opatrně říká v předmluvě, „panuje určitá nejistota, pokud jde o existenci či dataci rané keltské civilizace na těchto ostrovech“. Již v této době začali vědci nacházet ve zmíněné hypotéze trhliny, nicméně teprve nyní, o sedmdesát let později, začala kladiva archeologů tuto již rozpraskanou konstrukci opravdu rozbíjet.

Na počátku jedenadvacátého století jsou diskuse o Keltech v plném proudu a zaznívá při nich celá škála názorů od „keltomanie ke keltoskepticismu“, vyjádřeno titulem článku Patricka Simse Williamse z roku 1998. Debata je to živá a někdy trochu zlostná, ale všichni její účastníci se shodnou na tom, že se její téma vyznačuje fascinující složitostí. Existuje mnoho linií velmi různorodých dat, které je třeba analyzovat. Přímé archeologické doklady nám umožňují hlouběji poznat rituální chování, pohřební praktiky, prostorové uspořádání osad a široké spektrum materiální kultury, jež zahrnuje též vyhraněné umělecké styly, běžně označované jako keltské umění. Lingvistická studia nám zase přinášejí informace o rozšíření, užívání a přežívání skupiny blízké příbuzných jazyků, kterým, podle Lhuyda, stále říkáme keltské. A pak jsou zde antické prameny – díla řeckých

a římských spisovatelů, kteří se zmiňují o lidech označovaných jako *Celti*, *Celtae*, *Keltoi*, *Celtici*, *Galli*, *Gallici* a *Galatae*. Tito zvláštní barbaři jsou v dílech antických autorů karikováni a slouží jako lokální kolorit v mnoha „historiích“, které líčí vzájemné vztahy a konflikty mezi různými etniky, z nichž antický svět pokaždé vyjde, díky zručnosti spisovatele, jako vítězný.

Přehlédnout nemůžeme ani potenciální přínos bohaté lidové literatury Irska a Walesu a starých právních traktátů těchto zemí. Jde o texty vycházející ze starodávné ústní tradice, jež byla modifikována jednotlivými generacemi a postupně rozšiřována při každé další reprodukci.

Máme tedy k dispozici pestrou směsici přísad, které však nemůžeme nasypat do jednoho hrnce a čekat, že tak vznikne dokonalý Kelt. Každá z odlišných kategorií pramenů musí být kriticky posuzována v rámci svých vlastních parametrů, aby tak bylo možné oddělit fakta od zbožných přání a vydestilovat to, co lze posléze předložit k diskusi. Zdali při tomto dekonstrukčním procesu Keltové a keltství zmizí, to uvidíme. Chcete-li se to dovědět i vy, čtěte dál.